

О.П. ЧОРНОУС

Глухівський державний педагогічний університет
Вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл.,
41400, Україна

ЛІСОВА РОСЛИННІСТЬ ШОСТКИНСЬКОГО ГЕОБОТАНІЧНОГО РАЙОНУ (Сумська область)

Ключові слова: лісова рослинність, типові та рідкісні угруповання, рідкісні види

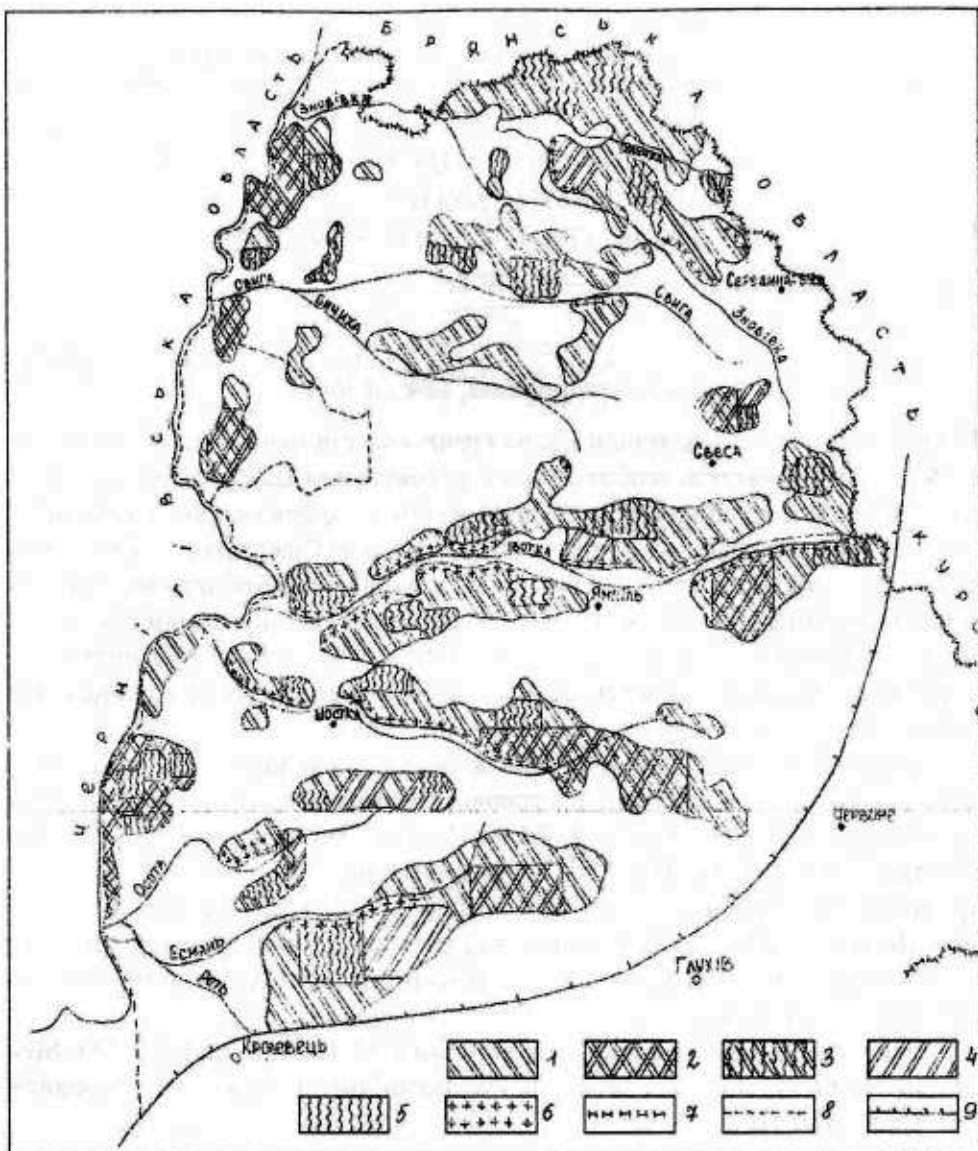
Територія досліджень розташована на крайньому північному сході Українського Полісся. У системі геоботанічного районування Шосткинський геоботанічний район соснових лісів зеленомохових та дубово-соснових ліщиново-орлякових входить до Чернігівсько-Новгород-Сіверського (Східнополіського) округу Поліської підпровінції Східноєвропейської провінції області широколистяних лісів [2]. За фізико-географічним районуванням він знаходиться у Придеснянському (Шосткинському) та Поліському (Ямпільському) районах Новгород-Сіверської фізико-географічної області Українського Полісся [14].

Досліджувана територія — це терасова низовина долини р. Десна, зі сходу обмежена моренно-зандровою рівниною (Ямпільське плато), почленованою річковими долинами приток р. Десна (Улиця, Знобівка, Бичиха, Івотка, Шостка, Есмань, Реть). Притоки Десни мають лише заплаву та надзаплавну тераси [14]. Залісненість регіону становить 28 % (середня для Українського Полісся — 29 %) [12]. У деяких лісництвах (Прудищанське, Олинське) збереглися поодинокі сосни та дуби 300-річного віку, що свідчить про колишню величність цих лісів.

Лісову рослинність регіону досліджували П.С. Погребняк [11], С.О. Мулярчук [5, 6, 7], Л.С. Балашов [1]. Палінологічні дослідження проводила Г.О. Пашкевич [10].

На сучасному етапі вивчається рослинний покрив північної частини регіону на території НПП «Деснянсько-Старогутський». Саме тут під науковим керівництвом проф. Ю.А. Злобіна здійснюються популяційні дослідження лісових видів. Список видів парку наводить С.М. Панченко [9].

Лісову рослинність регіону ми вивчали протягом 2003—2005 рр. Її класифікацію здійснено за домінантним принципом [12] та підготовлено картосхему розміщення формацій (рисунок). Подаємо класифікаційну схему лісової рослинності Шосткинського геоботанічного району.

Картохема розміщення формацій лісової рослинності на території Шосткинського геоботанічного району (М 1 : 200 000). Умовні позначення: 1 — *Pineta sylvestris*, 2 — *Querceto-Pineta*, 3 — *Betuleto (penduli)-Pineta*, 4 — *Querceta roboris*, 5 — *Betuleta pendulae*, 6 — *Alneta (glutinosae) sylvaticae*, 7 — державний кордон, 8 — межа областей, 9 — південна межа Шосткинського геоботанічного району

The scheme of position of timber plants' formations on the territory of Shostka geobotanical region (S 1 : 200 000). Symbols indicate: 1 — *Pineta sylvestris*, 2 — *Querceto-Pineta*, 3 — *Betuleto (penduli)-Pineta*, 4 — *Querceta roboris*, 5 — *Betuleta pendulae*, 6 — *Alneta (glutinosae) sylvaticae*, 7 — explonati on the scheme, 8 — frontier region borders, 9 — southern border of Shostka geobotanical region

Тип рослинності — *Silvae*

Клас формацій — *Silvae aciculares*

Формація — *Pineta sylvestris*

Гр. ас. — *Pineta cladinosa*

Гр. ас. — *Pineta hylocomiosa*

Гр. ас. — *Pineta calamagrostidosa*

Гр. ас. — *Pineta pteridiosa*

Гр. ас. — *Pineta myrtillosa*

Гр. ас. — *Pineta moliniosa*

Гр. ас. — *Pineta sphagnosa*

Клас формацій — *Silvae mixosa*

Формація — *Querceto-Pineta*

Гр. ас. — *Querceto-Pineta frangulosa*

Гр. ас. — *Querceto-Pineta corylosa*

*Гр. ас.¹ — *Querceto-Pineta sambucosa (racemosii)*

Формація — *Betuleto (penduli)-Pineta*

Гр. ас. — *Betuleto (penduli)-Pineta myrtillosa*

Гр. ас. — *Betuleto (penduli)-Pineta calamagrostidasa*

Клас формацій — *Silvae foliosae*

Формація — *Querceta roboris*

Гр. ас. — *Querceta corylosa*

Гр. ас. — *Querceta frangulosa*

Формація — *Betuleta pendulae*

Гр. ас. — *Betuleta (pendulae) callunosa*

Гр. ас. — *Betuleta (pedndulae) pteridiosa*

Гр. ас. — *Betuleta (pendulae) myrtillosa*

Гр. ас. — *Betuleta (pendulae) moliniosa*

Формація — *Alneta (glutinosae) sylvaticae*

Гр. ас. — *Alneta (glutinosae) frangulosa*

Гр. ас. — *Alneta (glutinosae) athyriosa*

Ценози групи асоціацій *Pineta cladinosa* є малопоширеними і трапляються фрагментарно на верхівках та схилах піщаних горбів і дюн, рідше — на вирівняних піщаних ділянках. Деревостан переважно монодомінантний з незначною домішкою *Betula pendula* Roth, зімкнутість крон *Pinus sylvestris* L. 0,4—0,5, бонітет III—IV класу. Підлісок не сформований. Трав'яно-чагарничковий ярус без вираженого домінування з проєктивним покриттям 5—15 %, як асектатори трапляються переважно *Corynephorus canescens* (L.) Beauv., *Jasione montana* L., *Scleranthus perennis* L., *Festuca ovina* L., поширені також *Koeleria glauca* (Spreng.) DC., *Agrostis tenuis* Sibth. Мохово-лишайниковий покрив 60—70 %, домінантами є види роду *Cladonia* L., відзначений *Pleurozium schreberi* (Brid.) Mitl., на незакріплених пісках — *Polytrichum piliferum*. Най-

¹ Зірочкою «*» позначені похідні угруповання.

поширенішими у цих угрупованнях є асоціації *Pinetum cladinosum*, *P. thymoso (serpillii)-cladinosum*, *P. corynephoroso-cladinosum*.

Ліси гр. ас. *Pineta hylocomiosa* займають великі площі вододілів, схили моренових і дюнних горбів. Склад деревостану 9С1Б-10С, зімкненість крон 0,6—0,8. У віці 50—60 років висота *P. sylvestris* становить 22 м, діаметр — 34—36 см, I—II бонітет. *Q. robur* у II ярусі має висоту 8—10 м. Підлісок розріджений (0,1—0,2), заввишки до 2 м, поодинокі зростають *Sorbus aucuparia* L., *Frangula alnus* Mill., *Rubus idaeus* L., *Sambucus racemosa* L., *Corylus avellana* L. Часто трапляються інтродуценти — *Berberis vulgaris* L., *Caragana arborescens* Lam., *Physocarpus opulifolius* (L.) Maxim, *Robinia pseudoacacia* L., у підрослі — *Quercus robur*, *Betula pendula*, *Ulmus minor* Mill, *Acer platanoides* L., *Malus sylvestris* Mill. У трав'яно-чагарничковому ярусі з проєктивним покриттям 10—25 % поширені бореальні види: *Vaccinium myrtillus* L., *Rhodococcum vitis-idaea* (L.) Avror., а також *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth, *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn. Серед рідкісних видів з Червоної книги України тут виявлені: *Diphasiastrum complanatum* (L.) Holub, *Lycopodium annotinum* L., види регіональної охорони: *Pulsatilla patens* (L.) Mill., *Antennaria dioica* (L.) Gaerth., *Centaurea sumensis* Kalen, *Lycopodium clavatum* L., досить рідко трапляється *Dianthus pseudosquarrosus* (Novak) Klok. — ендемік Полісся. Покриття мохового ярусу 70—75 %, переважають *Pleurozium schreberi* (40 %), *Dicranum polysetum* Sw. (30 %).

Серед гр. ас. *Pineta hylocomiosa* трапляються рідкісні угруповання старих корінних соснових лісів, типових для Українського Полісся і занесених до «Зеленої книги України» [4]. Деревостан представлений двома поколіннями сосни: у I ярусі *P. sylvestris* віком 100—120 років має висоту 24—26 м та зімкненість крон 0,45—0,55; у II ярусі висота *P. sylvestris* становить 10—18 м, зімкненість крон — 0,25. Тут же трапляється *Betula pendula* заввишки 10—18 м. Підлісок розріджений (0,1—0,2) з *Sorbus aucuparia*, *Sambucus racemosa*, *Frangula alnus*, *Rubus idaeus* L., зрідка — *Juniperus communis* L. Покриття трав'яно-чагарничкового ярусу 50—60 %. Серед рідкісних та малопоширених видів виявлені *Lycopodium annotinum*, *L. clavatum*, *Pulsatilla patens*, *Antennaria dioica*.

Ліси гр. ас. *Pineta calamagrostidosa* займають підвищені ділянки з бідними піщаними ґрунтами. Зімкненість деревостану 0,8, бонітет I—II. Травостій з проєктивним покриттям 10—30 %, домінує *Calamagrostis epigeios* (25 %), серед співдомінантів — *Festuca ovina* L. (5—7 %). Ліси гр. ас. *Pineta pteridiosa* формуються на дерново-середньопідзолистих піщано-супіщаних ґрунтах дещо вищої родючості. Як асектатори серед рідкісних видів тут відзначені *Eremogone saxatilis* (L.) Ikonn., *Dianthus pseudosquarrosus*, *Pulsatilla patens*.

Гр. ас. *Pineta myrtillosa* формується у неглибоких плескатих міжсхилових зниженнях з більш зволженими дерново-підзолистими піщаними ґрунтами. Деревостан зімкненістю крон 0,6, склад 10С+Б. Висота *P. sylvestris* 30 м, діаметр 34—36 см, часто трапляється *B. pendula*. У другому ярусі деревостану багато *Q. robur*, підріст *P. sylvestris* заввишки 1—5 м. Зімкнутість підліску, уг-

вореного *Frangula alnus* зі значною участю *Sorbus aucuparia*, *Sambucus racemosa*, *Rubus idaeus*, *Padus avium* та *Salix cinerea* L., на вологих місцях становить 0,2—0,4, висота — 4—5 м. Поширені *Chamaecytisus ruthenicus* (Fisch. ex Woloszcz.) Klaskova, *Genista tinctoria* L. Покриття травостою залежить від умов зростання і може становити від 20 до 60—70 %. Домінує *Vaccinium myrtillus*. Залежно від співдомінантів поширені ас. *Pinetum ledoso-myrtillosum*, *Pinetum dryopteriosomyrtillosum*. Моховий покрив 20—70 %, при значному розвитку трав'яно-чагарничкового ярусу дещо пригнічується, його формують *Pleurozium schreberi*, *Dicranum polysetum*. Трапляються ділянки угруповань старих корінних соснових лісів ас. *Pinetum myrtillosum*, занесені до «Зеленої книги України» [4].

Ліси з домінуванням *Molinia caerulea* (L.) Moench є малопоширеними в регіоні. Відзначені у зволжених зниженнях рельєфу. Склад деревостану 8С2Б із зімкненістю крон 0,7—0,8. І ярус сформований *P. sylvestris* заввишки 30—32 м, діаметром 38—42 см. Значною є участь *B. pendula* — висота 24—26 м, діаметр 22 см. У підліску (0,3—0,4) переважає *Frangula alnus* (0,3), трапляється *Sorbus aucuparia*. У підрості — *P. sylvestris*, *Q. robur*. Покриття трав'яно-чагарничкового ярусу 70—80 %, домінує *Molinia caerulea* (30 %), співдомінантом є *Vaccinium myrtillus* (20 %). У цих угрупованнях часто трапляється *Lycopodium annotinum*. Моховий покрив 2—3 %.

Ліси гр. ас. *Pineta sphagnosa* не мають значного поширення і трапляються у зниженнях по краях боліт. Ґрунти дерново-глейові та торф'янисто-глейові. Підріст *P. sylvestris* та підлісок виражені слабо. Домінування видів трав'яно-чагарничкового ярусу не чітко виявлене, з проєктивним покриттям 10—20 % тут трапляються *Ledum palustre* L., *Vaccinium myrtillus*, *Naumburgia thyrsiflora* (L.) Reichenb. та *Calla palustris* L. Сфагновий покрив майже суцільний (90 %).

Формація *Querceto-Pineta* представлена багаторусними угрупованнями з багатим флористичним складом. Склад деревостану 9С1Д-8С2Д. Зімкненість крон 0,6—0,7. У І ярусі — *Pinus sylvestris* віком 60—80 років, заввишки 20—32 м, з діаметром стовбурів 24—46 см, II—III бонітету. У II ярусі — *Q. robur* заввишки 16—18 м, з діаметром стовбурів 18—20 см, віком 40 років. Підріст *P. sylvestris* не виявлений, *Q. robur* зростає поодинокі. Трапляється підріст *B. pendula*, *Acer platanoides*, *Ulmus laevis*, *Picea abies*, *Sorbus aucuparia*, *Pyrus communis*. Ярус підліску зімкненістю 0,4—0,7 добре розвинений, заввишки 2,5—4,0 м. Серед чагарників тут виявлені *Corylus avellana*, *Frangula alnus*, *Sambucus racemosa*. Поодинокі трапляються *Sorbus aucuparia*, *Rubus idaeus*, *R. nessensis* W. Hall, *Padus avium* Mill., *Acer negundo* L., *Amorpha fruticosa* L. Покриття трав'яно-чагарничкового ярусу становить 40—85 %.

У лісах гр. ас. *Querceto-Pineta frangulosa* з покриттям трав'яно-чагарничкового ярусу 80—85 % переважають: *Majanthemum bifolium* (L.) F.W. Schmidt, *Luzula pilosa* (L.) Willd., *Trientalis europaea* L., *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott, *D. cartusiana* (Vill.) H.P. Fuchs, *Rhodococcum vitis-idaea*. Трапляються *Lycopodium annotinum* та *L. clavatum*. Моховий покрив розріджений — 10—20 %. Більше

неморальних видів у лісах групи асоціацій *Querceta-Pineta corylosa*, тут у II ярусі трапляється *Tilia cordata* Mill. Часто у трав'яно-чагарничковому ярусі домінує *Stellaria holostea* L. (20—30 %), як асектатори — *Carex pilosa* Scop., *Pulmonaria obscura* Dumort., *Glechoma hirsuta* Waldst et Kit., *Lathyrus vernus* (L.) Bernh., *Trientalis europaea*. Серед дубово-соснових трапляються угруповання старих корінних, типових для Українського Полісся лісів, у яких відзначені рідкісні та малопоширені види — *Lilium martagon* L., *Pulsatilla patens*, *Antennaria dioica*, *Iris hungarica* Waldst. et Kit., *Anemone sylvestris* L., *Pyrethrum corymbosum* (L.) Scop., *Digitalis grandiflora* Mill.

На більш рідючих ґрунтах часто поширені дубово-соснові ліси з підліском *Sambucus racemosa* L. Це переважно культури сосни віком 50—70 років на місці дубово-соснових і дубових лісів, які формуються у похідні угруповання гр. ас. **Querceto-Pineta sambucosa* (*racemosi*). У трав'яно-чагарничковому ярусі з покриттям 40—60 % переважають: *Aegopodium podagraria* L., *Calamagrostis arundineaceae* (L.) Roth, *Pteridium aquilinum*, *Convallaria majalis* L., *Stellaria holostea*, серед рідкісних та малопоширених видів тут виявлені *Pulsatilla patens*, *Antennaria dioica*.

Ліси формації *Betuleto (penduli)-Pineta* у зниженнях мають деревостан 5С5Б: *P. sylvestris* заввишки 30—32 м, діаметром 38—42 см, *B. pendula* заввишки 24—26 м, діаметром 22 см, зімкненість крон 0,7—0,8. Підлісок (0,3—0,4) сформований *Frangula alnus* (0,3) та *Sorbus aucuparia*. У підрості переважає звичайно *B. pendula*. Трав'яно-чагарничковий ярус (70—80 %) з чітким домінуванням бореальних видів: *Molinia caerulea*, *Vaccinium myrtillus* (30—40 %), *Dryopteris cartusiana* (Vill.) H.P. Fuchs (30—40 %). У цих угрупованнях на терасі р. Івотка виявлено місцезростання *Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank et Mert., поширені великі популяції *Lycopodium annotinum*.

Ліси формації *Querceta roboris* на дерново-підзолистих ґрунтах, що формуються на моренних суглинках та флювіогляціальних відкладах, належать до варіанта ацидофільних дібров [15]. Їх поширення на Новгород-Сіверському Поліссі є найменшим порівняно з іншими територіями Українського Полісся і становить 5 % від загальної площі лісової рослинності. Ліси гр. ас. *Querceta corylosa* трапляються невеликими масивами по деяких урочищах, представлені рідкісними для Українського Полісся угрупованнями старих корінних дубових лісів, занесених до «Зеленої книги України» [4]. Склад деревостану 10Д+С+Б, зімкненість крон 0,6—0,7. *Q. robur* у віці 80—90 років має висоту 28—30 м, діаметр 38—40 см, не поновлюється. Поодинокі трапляються підріст *Acer platanoides*, *Tilia cordata*. Підлісок зімкненістю 0,5—0,6, заввишки 6 м, переважає *Corylus avellana* L., поодинокими є *Frangula alnus*, *Euonymus verrucosa*, *Sorbus aucuparia*, *Rubus idaeus*. Травостій досить рівномірний (60—70 %). У флористично багатих угрупованнях старих ділянок гр. ас. *Querceta (roboris) corylosa* виявлено рідкісні та малопоширені види: *Epipactis heleborine* (L.) Crantz, *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Primula veris* L., *Digitalis grandiflora* Mill. Ліси гр. ас. *Querceta frangulosa* мають деревостан із зімкненістю

крон 0,8, заввишки 18—20 м, віком 80 років. Крім домінанта поширені *P. sylvestris*, *B. pendula*, *Populus tremula*. У підліску переважає *Frangula alnus*, меншою є чисельність *Sorbus aucuparia*, *Corylus avellana*. У підрості *Q. robur*, *Populus tremula*. Покриття трав'яно-чагарничкового ярусу 30—40 %, домінує *Molinia caerulea*.

Крім описаних корінних дубових лісів із підліском, у цій групі асоціацій поширені також світлі флористично багаті ліси з поростевим дубом ас. *Quercetum convallariosum*, *Quercetum pteridiosum*, у яких виявлено 60—75 видів трав'яно-чагарничкового ярусу. Деревостан (0,6) заввишки 18—20 м, віком понад 70—80 років сформований поростевим *Q. robur*. Також трапляються *B. pendula*, *Tilia cordata*, *Acer platanoides*. Розріджений підлісок утворюють *Frangula alnus*, *Sorbus aucuparia*, *Berberis vulgaris* L., *Euonymus verrucosa* Scop. У підрості — *A. platanoides*, *Q. robur*. Покриття трав'яно-чагарничкового ярусу 70 %. Серед рідкісних та малопоширених видів виявлені *Lilium martagon*, *Epipactis helleborine*, *Platanthera bifolia* (Cust.) Reichenb., *Peucedanum cervaria* (L.) Lapeyr., *Pulsatilla patens*, *Campanula cervicaria* L., *Aster amellus* L., *Digitalis grandiflora*, *Iris hungarica*, *Laserpitium prutenicum* L., *Genista germanica*, *Serratula tinctoria* L., *Thalictrum aquilegifolium* L., *Primula veris* L., *Dianthus stenocalyx* Juz.

Формація *Betuleta pendulae* представлена бі- та полідомінантними угрупованнями, вторинні березняки поширені на місці хвойних, листяних лісів та заліснених лук і пасовищ. Ліси гр. ас. *Betuleta (pendulae) callunosa* є досить поширеними, мають достатньо розвинений трав'яно-чагарничковий ярус, в якому поодинокі зростають *Chamaecytisus ruthenicus*, *Ch. zingeri* (Nenuk.) Klaskova. Участь *Calluna vulgaris* — 40—90 %. Ліси гр. ас. *Betuleta (pendulae) pteridiosa* сформувалися на місці широколистяних лісів і поширені на дерново-підзолистих ґрунтах підвищених елементів рельєфу. Деревостан подібний до попереднього угруповання, у трав'яно-чагарничковому ярусі — *B. pendula* (висота 18—24 м, діаметр 35—45 см, зімкненість крон 0,6—0,8, I бонітет). Крім домінанта, у деревостані поширені *P. sylvestris*, *Q. robur*, *P. tremula*. Серед чагарників (0,2) трапляються *Frangula alnus*, *Corylus avellana*, *Euonymus europaea*, *E. verrucosa*. У трав'яно-чагарничковому покриві участь *Pteridium aquilinum* досягає 40 %. Монодомінантні угруповання *B. pendula* представлені переважно молодими насадженнями і формуються у зволжених місцях, часто — у блюдоцеподібних зниженнях, тому у трав'яно-чагарничковому ярусі домінують *Vaccinium myrtillus* та *Molinia caerulea*. Деревостан березово-соснових лісів досить світлий (0,6—0,8), його формує *P. sylvestris*, поодинокі трапляються *Q. robur*. Підлісок утворений *Frangula alnus* (0,6), значна участь *Sorbus aucuparia*, *Salix cinerea*. Трав'яно-чагарничковий ярус має покриття до 60—70 % при домінуванні *Vaccinium myrtillus* (30—70 %); як асектатори трапляються *Rhodococcum vitis-idaea*, *Trientalis europaea*, *Lycopodium clavatum*, *Majanthemum bifolium*, *Luzula pilosa*, *Orthilia secunda*. В березових лісах часто відзначено лучні види: *Lysimachia vulgaris* L., *Carex nigra* (L.) Reichard, *Potentilla erecta* (L.) Rausch., поодинокими є *Stellaria holostea*, *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce,

Convallaria majalis. У лісах групи ас. *Betuleta franguloso-hylocomiosa* зафіксовано *Lycopodium annotinum*, *L. clavatum*.

Ліси гр. ас. *Betuleta (pendulae) moliniosa* є малопоширеними в регіоні і займають більш знижені зволожені ділянки. У підліску переважає *Frangula alnus* (0,1–0,2), трав'яно-чагарничковий покрив, крім домінанта *Molinia caerulea* (40–50 %), формують *Vaccinium myrtillus*, *Lycopodium annotinum*, *Dryopteris cartusiana*.

Формація *Populeta tremulae* представлена гр. ас. *Populeta (tremulae)-caricosa (pilosae)*. Висота деревостану 16–18 м, зімкненість крон 0,85–0,9, крім домінанта трапляються *Quercus robur*, *Tilia cordata*. Підлісок 0,4 заввишки 5–6 м, сформований *Corylus avellana* (0,4), поодинокі — *Euonymus verrucosa*, у підрослі — *T. cordata*. Трав'яний покрив 60 %, домінує *Carex pilosa* 30 %. У Кам'янському л-ві (кв. 6, ур. Дубова Корна) в ас. *Populeta coryloso caricosum (pilosei)* описана рідкісна для регіону синюзія весняних ефемероїдів: *Anemona ranunculoides* L. (5 %), *Corydalis cava* (L.) Schweigg. et Koerte (5 %), *C. solida* (L.) Clairv. (1 %), *C. intermedia* (L.) Merat (1 %), *Gagea lutea* (L.) Ker.-Gawl. (5 %), *Ficaria verna* Huds. (1 %). У цих угрупованнях виявлена *Cephalanthera longifolia* (L.) Fritsch.

Формація *Alneta glutinosae* поширена переважно у притерасній частині заплавлених річок. Найбільш розповсюдженою гр. ас. є *Alneta (glutinosae) frangulosa*. Ліси гр. ас. *Alneta (glutinosae) athyriosa* відзначені на торф'яно-глейових ґрунтах, домінантами є *Athyrium filix-femina* (L.) Roth та *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott. Трапляються вільшняки ас. *Alnetum caricosum (elongatae)*. У підліску лісів ас. *Alneta ruboso (caesuii)-urticosa (galeopsifoliae)* — зімкненість крон 0,7–0,8, — поширена *Sambucus racemosa*. У трав'яно-чагарничковому ярусі серед регіонально рідкісних видів виявлені *Dryopteris cristata* (L.) A. Gray, *Calla palustris*, *Cicuta virosa* L., *Circaea alpina* L.

Особливістю лісової рослинності регіону є наявність густого підліску з *Sambucus racemosa*. В літературі [13] містяться вказівки на те, що ліси з таким підліском трапляються здебільшого у південній частині Українського Полісся, особливо поширені у перехідній до Лісостепу смузі. Причинами формування густого підліску з *S. racemosa* у лісах регіону є висівання насіння (з повітря) з метою підгодівлі птахів ще з початку 1960-х рр., поширення рубок та переважання внаслідок рубок культур *Pinus sylvestris*. Вірогідно, поліпшення умов освітлення призвело до значного поширення геліофіта *S. racemosa* у лісах регіону.

Таким чином, корінні деревостани соснових, дубово-соснових та дубових лісів займають невеликі ділянки переважно на природно-заповідних територіях. Площа регіону досліджень 4452 км², відсоток заповідності — 5,8, площа 18-ти об'єктів природно-заповідного фонду, на яких охороняються комплекси лісової рослинності, становить 193 км² [3]. Раритетний компонент флори лісової рослинності включає 3 види з Додатку I Бернської конвенції, 14 — з Червоної книги України, а 26 видів охороняються на тери-

торії Сумської обл. Проте аналіз стану охорони рідкісних видів засвідчив, що *Huperzia selago*, *Diphysastrum complanatum*, *Epipactis atrorubens*, *Cephalanthera longifolia* виявлені на територіях, які не включені до ПЗФ. Необхідним є створення нових природно-заповідних об'єктів у регіоні, надання статусу загальнодержавного Верхньоесманському ландшафтному заказнику місцевого значення та розширення його території за рахунок приєднання лісового урочища за колишнім с. Матлах (Глухівський р-н) з прилеглою заплавою р. Есмань (притока Десни).

1. *Балашов Л.С.* Растительность и природоохранные территории бассейна р. Шостка. — Киев: УООП, 1993. — Деп. в ГНТБ України 01.12.93., № 2347. — Укр. — 16 с.
2. *Геоботаничне районування Української РСР* / Андрієнко Т.Л., Білик Г.І., Брадів Є.М. та ін. — К.: Наук. думка, 1977. — 304 с.
3. *Заповідні скарби Сумщини* / Під заг. ред. Т.Л. Андрієнко. — Суми: Джерело, 2001. — 208 с.
4. *Зелёная книга Украинской РСР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества* / Под общ. ред. Шеляга-Сосонко Ю.Р. — Киев, 1987. — 216 с.
5. *Мулярчук С.О.* Поширення ялівцю звичайного (*Juniperus communis* L.) на Лівобережному Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1962. — 19, № 6. — С. 97—99.
6. *Мулярчук С.О.* Сучасний стан природних лісостанів ялини європейської на Лівобережному Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1966. — 23, № 3. — С. 111—116.
7. *Мулярчук С.О.* Соснові ліси Сумського Полісся // Укр. ботан. журн. — 1970. — 27, № 6. — С. 726—730.
8. *Панченко С.М.* Рослинність Старогутського лісового масиву // Укр. ботан. журн. — 2001. — 58, № 6. — С. 684—693.
9. *Панченко С. М.* Флора національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» та проблеми охорони фіторізноманіття Новгород-Сіверського Полісся / За заг. ред. С.Л. Мосякіна. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 170 с.
10. *Пашкевич Г.О.* До історії рослинності Новгород-Сіверського Полісся в голоцені // Укр. ботан. журн. — 1972. — 57, № 2. — С. 177—184.
11. *Погребняк П.С.* Лісова екологія і типологія лісів. Вибрані праці. — К.: Наук. думка, 1993. — 496 с.
12. *Рослинність УРСР. Ліси.* — К.: Наук. думка, 1971. — 460 с.
13. *Слободян М.П.* Про ліси з підліском із бузини на Українському Поліссі // Укр. ботан. журн. — 1967. — 24, № 4. — С. 70—74.
14. *Физико-географическое районирование Украинской ССР* / Под ред. В.П. Попова, А.М. Маринича. — К.: Изд-во Киевского ун-та, 1968. — 683 с.
15. *Шеляг-Сосонко Ю.Р.* Дубові ліси Полісся України // Укр. ботан. журн. — 1970. — 27, № 1. — С. 54—59.

Рекомендує до друку
Ю.Р. Шеляг-Сосонко

Надійшла 09.03.2006

О.П. Черноус

Глуховский государственный педагогический университет

ЛЕСНАЯ РАСТИТЕЛЬНОСТЬ ШОСТКИНСКОГО
ГЕОБОТАНИЧЕСКОГО РАЙОНА (СУМСКАЯ ОБЛАСТЬ)

Приводится геоботаническая характеристика лесной растительности Шосткинского геоботанического района, территория которого расположена на северо-востоке Украинского Полесья. Кратко рассмотрены ценоотические, флористические и соэологические особенности лесов региона. Описаны старые коренные сосновые леса группы ассоциации *Pineta hylocomiosa*, *Pineta myrtillosa*, *Querceto-Pineta corylosa* и *Querceto corylosa*, типичные для Украинского Полесья и занесённые в «Зелёную книгу Украины» [4]. Во флоре лесов выявлено 3 вида, включенных в Приложение I Бернской конвенции, 14 — в Красную книгу Украины и 26 видов, охраняемых на территории Сумской области.

Ключевые слова: лесная растительность, типичные и редкие сообщества, редкие виды

O.P. Chernous

Hlukhiv State Pedagogical University

FOREST VEGETATION OF THE SHOSTKA
GEOBOTANICAL AREA (SUMY REGION)

The geobotanical characteristic of forest vegetation of the Shostka geobotanical area in the north-eastern part of Ukrainian Polissya is given in the article, as well as the characteristic of woods in the above-mentioned area from the point of view of their soils, flora and rarity. Old native pine forests (*Pineta hylocomiosa* and *Pineta myrtillosa*, *Querceto-Pineta corylosa* and *Querceto corylosa*) typical for Ukrainian Polissya and listed in the Green Data Book [4] of Ukraine are also described. Among the vegetation of the area, 3 species belong to the Supplement I of Bern Convention, 14 are registered listed in the Red Data Book of Ukraine, and 26 species are protected in Sumy Region.

Key words: forest vegetation, typical and rare associations, rare species